

XORAZMSHOHLAR DAVLATI VA UNING YUKSALISHI

Yo'ldoshev Zuxriddin
IIV Qashqadaryo akademik litseyi
Tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada O'rta Osiyo tarixida o'ziga xos o'rin tutgan davlatlardan biri Xorazmshohlar davlati haqida ma'lumotlar keltirilgan. XI-XIII asrlarda mavjud bo'lgan bu davlat mintaqaning siyosiy, iqtisodiy va madaniy hayotidagi masalalar yoritiladi.

Kalit so'zlar: Xorazmshohlar davlati, Anushtegin, Alouddin Takash, tarixiy obidalar, me'morchilik.

O'rta Osiyo tarixida o'ziga xos o'rin tutgan davlatlardan biri Xorazmshohlar davlatidir. XI-XIII asrlarda mavjud bo'lgan bu davlat mintaqaning siyosiy, iqtisodiy va madaniy hayotida muhim rol o'ynagan. Xorazmshohlar davlati o'zining qisqa muddatli hukmronligi davomida yuksak cho'qqilarga erishgan bo'lsa-da, tarix sahnasidan tez sur'atda g'oyib bo'ldi. Ushbu maqolada Xorazmshohlar davlatining kelib chiqishi, tashkil topishi, yuksalish davri, siyosiy va iqtisodiy hayoti, madaniyati va tarixiy ahamiyati, shuningdek, uning tanazzulga uchrashining sabablari tahlil qilinadi.

Xorazmshohlar davlatining tashkil topishi

Xorazmshohlar davlatining kelib chiqishi X asrning oxirlariga borib taqaladi. Bu davrda O'rta Osiyo hududida somoniylar davlati o'z hukmronligini yo'qotib, mahalliy hokimliklar kuchayib borayotgan edi. Xorazm hududi ham o'zaro kurashlar maydoniga aylandi. Shu davrda Xorazmni o'z nazoratiga olgan Anushtegin Garchay ismli turkiy lashkarboshiga Xorazmshoh unvoni berildi. Anushteginning avlodlari keyinchalik Xorazmshohlar sulolasini tashkil etdi.

Xorazmshohlar davlatining asoschisi Anushtegin bo'lib, uning vorislari Qutbiddin Muhammad va Otsiz davrlarida davlat asta-sekin kuchayib, o'z ta'sir doirasini kengaytira boshladi. Otsiz davrida saljuqiylar ta'siridan qutulishga urinishlar bo'ldi, ammo bu urinishlar muvaffaqiyat bilan tugamadi.

Xorazmshohlar davlatining yuksalishi

Xorazmshohlar davlatining yuksalishi Alouddin Takash davriga (1172-1200) to'g'ri keladi. Takash saljuqiylarni mag'lub etib, Xuroson va Eronning katta qismini o'z tasarrufiga kiritdi. U o'z davlati chegaralarini kengaytirishga, iqtisodiy taraqqiyotga va markazlashgan davlat boshqaruvini mustahkamlashga harakat qildi. Uning davrida Xorazmshohlar davlati qudratli imperiyaga aylandi.

Takashdan so'ng hukmronlikka o'tirgan Alouddin Muhammad II (1200-1220) davrida davlat o'zining eng yuqori cho'qqisiga chiqdi. Muhammad II o'z davlati hududini Hindiston chegaralarigacha kengaytirdi, Movarounnahr va O'rta Osiyoning boshqa hududlarini o'z hukmronligi ostiga oldi. Uning hukmronligi davrida

Xorazmshohlar davlati nafaqat harbiy qudrati, balki iqtisodiy va madaniy taraqqiyoti bilan ham ajralib turardi.

Xorazmshohlar davlatining siyosiy va iqtisodiy hayoti

Xorazmshohlar davlatining siyosiy hayotida markazlashgan davlat boshqaruvi tizimi shakllangan edi. Davlat boshida Xorazmshoh turar edi, uning hokimiyati merosiy yo'l bilan o'tar edi. Davlatni boshqarishda unga vazirlar, devon va boshqa amaldorlar yordam berar edi. Davlat hududi viloyatlarga bo'linib, har bir viloyatga hokim tayinlanar edi.

Xorazmshohlar davlati iqtisodiyoti asosan qishloq xo'jaligi va hunarmandchilikka asoslangan edi. Xorazm o'zining serhosil yerlari va irrigatsiya tizimlari bilan mashhur bo'lgan. Shuningdek, davlatda savdo-sotiq ham rivojlangan edi, bu yerda turli xil savdo yo'llari kesishgan. Xorazmshohlar davlati savdo aloqalarini rivojlantirish uchun bir qancha karvonsaroylar qurdirgan.

Xorazmshohlar davlatining madaniyati

Xorazmshohlar davrida madaniyat, ilm-fan va adabiyot rivojlandi. Bu davrda ko'plab mashhur olimlar va shoirlar yetishib chiqqan. Xususan, Xorazmda Abu Rayhon Beruniy, Mahmud Zamahshariy, Najmiddin Kubro kabi buyuk mutafakkirlar faoliyat yuritgan. Xorazmda me'morchilik san'ati ham rivojlangan bo'lib, ko'plab masjidlar, madrasalar, saroylar va boshqa inshootlar qurilgan.

Xorazmshohlar davrida turkiy til va adabiyot ham rivoj topdi, turli xil adabiy asarlar yaratildi. Shuningdek, xalq og'zaki ijodi ham muhim ahamiyat kasb etgan. Xorazm madaniyati O'rta Osiyo madaniyatining o'ziga xos bir qismini tashkil qiladi.

Xorazmshohlar davlatining tanazzulga uchrashi

Xorazmshohlar davlati o'zining yuksalish davrida bir qator muammolarga duch keldi. Muhammad II ning o'zidan ketgan mag'rurligi, qo'shni davlatlar bilan munosabatlarning yomonlashuvi, ichki nizolar, shuningdek, mo'g'ullarning bostirib kirishi davlatning tanazzulga uchrashiga sabab bo'ldi.

Muhammad II ning o'zi kabi mag'rur va tajribasiz Inalchiq (Qayirxon) O'tror hukmdori bo'lishi, mo'g'ullar bilan bo'lgan mojaroga sabab bo'ldi. Chingizxonning elchilarini qatl ettirishi, mo'g'ullarning Xorazmga qarshi yurishiga bahona bo'ldi. 1219-1221 yillarda mo'g'ullar Xorazmshohlar davlatini tormor etib, ko'plab shaharlarni vayron qilganlar. Xorazmshohlar davlati o'zining yuksak cho'qqisidan tezlik bilan tanazzulga yuz tutdi va tarix sahnasidan g'oyib bo'ldi.

Xorazmshohlar davlatining tarixiy ahamiyati

Xorazmshohlar davlati o'rta asr O'rta Osiyo tarixida o'ziga xos o'rin tutadi. U mintaqaning siyosiy, iqtisodiy va madaniy hayotida muhim rol o'ynagan. Xorazmshohlar davlati o'zining qisqa hukmronligi davrida O'rta Osiyo davlatchiligini mustahkamlashga va mintaqani bir necha o'n yillar davomida bir bayroq ostiga birlashtirishga muvaffaq bo'ldi. Xorazm madaniyati O'rta Osiyo madaniyatining muhim bir qismini tashkil qiladi. Shuningdek, Xorazmshohlar davlatining tanazzulga uchrashi o'z davri uchun muhim saboq bo'lib, davlatlar hukmdorlari o'z-o'zidan ketmasligi, oqilona siyosat olib borishlari, xalq manfaati uchun ishlashlari zarurligini ko'rsatib berdi.

Xulosa

Xorazmshohlar davlati XI-XIII asrlarda O'rta Osiyoda qudratli davlat bo'lgan. Uning kelib chiqishi, tashkil topishi, yuksalishi, siyosiy, iqtisodiy va madaniy hayoti o'ziga xos o'rin tutadi. Xorazmshohlar davlati o'zining qisqa hukmronligi davrida yuksak cho'qqilarga erishgan bo'lsada, o'z vaqtida siyosiy va harbiy kamchiliklarga yo'l qo'yganligi, davlat ichki va tashqi dushmanlarining faollashuvi, davlatni boshqarishda shaxsiy ambitsiyalarga ustunlik berilishi oqibatida tez fursatda tanazzulga yuz tutgan. Bu davlat tarixini o'rganish, undan saboq olish va bugungi kunda davlat qurishda foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston tarixi. T.: Sharq, 2012.
2. Barthold, V. V. Turkestan down to the Mongol Invasion. London, 1928.
3. Buniyotov, Z. M. Xorazmshohlar-Anushteginiylar davlati (1077-1231). T.: Fan, 1998.
4. G'ulomov, X. G'. Xorazmshohlar davlati va uning madaniyati. T.: O'zbekiston, 1999.
5. Istoriya Uzbekistana. T.: Fan, 1993.
6. Shodmonov, B. Xorazm tarixi. T.: O'zbekiston, 2002.
7. Internet resurslari: Ziyo.uz, Wikipedia